

TÜRKİYE’NİN İMALÂT İŞLEVİNDE UZMANLAŞMIŞ ŞEHİRSEL YERLEŞMELERİ

Urban Settlements of Turkey that Specialized in Manufacturing Functions

Rüya BAYAR

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100, Sıhhiye, Ankara
bayar@humanity.ankara.edu.tr

M.Murat YÜCEŞAHİN

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100, Sıhhiye, Ankara
ysahin@humanity.ankara.edu.tr

E.Murat ÖZGÜR

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 06100, Sıhhiye, Ankara

Özet: Bu makalede, Nelson Yöntemi ile fonksiyonel uzmanlaşma alanı imalât olan Türkiye kasaba ve şehirleri belirlenmekte, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1980 ve 2000 yıllarına ait istatistikleri yardımıyla 20 yıllık bir dönemde, bu nitelikteki yerleşmelerde meydana gelen değişiklikler; imalâta uzmanlaşma dereceleri, mekânsal dağılımları ve nüfus büyüklükleri bakımından ele alınmaktadır. Türkiye genelinde, 1980’de imalâta uzmanlaşmış olduğunu gördüğümüz 92 şehirsel yerleşmenin yarısı 2000 yılında bu kimliklerinden uzaklaşırlarken, yerlerine yeni imalât şehirleri doğmuş ve sayı 119’a ulaşmıştır. Gerçekleşen sayısal, fakat aynı zamanda mekânsal değişiklikler, imalât şehirlerinin bu sektörde uzmanlaşma derecelerinin oldukça düşük düzeyli oluşu kadar, ülke genelinde endüstrileşmenin zayıflığı ile de yakından ilişkilidir. İmalât kasaba ve şehirlerinin sayısı, bu nitelikte zaten az sayıda yerleşmeye sahip Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerilemiş, Doğu Anadolu Bölgesi’nde aynı kalmış, en fazla Marmara Bölgesi’nde olmak üzere, sırasıyla Ege, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde artmıştır. 1980’de imalât işlevinde uzmanlaşmış kasaba ve şehirlerin %42’sine sahip Marmara ve Ege bölgeleri, 2000 yılında bu oranı %55’e çıkararak endüstrileşmenin daha da merkezileştiği alanlar olmuşlardır. İmalâtın hâkim işlev ya da işlevlerden biri olduğu şehirsel yerleşmelerin %80’i 50.000’den az nüfusludur ve özellikle 20.000-50.000 nüfus grubu sayısal olarak dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: İmalât şehirleri, fonksiyonel uzmanlaşma, Türkiye şehirleri, Nelson Yöntemi, şehir işlevleri

Abstract: In this contribution, by the Nelson Method, the cities and towns of Turkey that their functional specialization area is manufacturing are determined. And then, the changes occurred in these type of urban places; levels of specializations in manufacturing, spatial distributions and population sizes of them are treated for a period of 20 years, by the help of statistical data from State Institute of Statistics which concerned to the years of 1980 and 2000. In the whole of Turkey, when half of the 92 urban settlements that specialized in manufacturing were leaving of this identity in 2000, new manufacturing cities arose in place of them, then the figure reached to 119. Realized changes not only as numerical but also as

spatial are closely related with weak industrialization on the whole of Turkey as well as the levels of specializations of these cities are well below. The number of manufacturer cities and towns decreased both in Mediterranean and Southeastern Anatolian Regions that already had small numbers of locations of this type, unchanged in Eastern Anatolian Region, and being most in Marmara Region, increased in Aegean, Central Anatolian and Black Sea Regions. Marmara and Aegean regions that had 42% of the cities and towns specialized in manufacturing functions in 1980 have been the more centralized areas of industrialization by raising their proportion to 55% in 2000. Eighty percent of urban settlements that manufacturing is a dominant function or one of the dominant functions are below 50.000 populations. The group of 20.000-50.000 populations is notable.

Key words: *Manufacturing cities, functional specialization , cities of Turkey, Nelson's Method, urban functions*

1.Giriş

Türkiye, endüstrileşme çabası içinde olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durumu, toplam çalışan nüfus içinde, imalât sektöründe çalışan nüfus oranlarından ya da şehirselleşmelerdeki imalât nüfusu yüzdelerinden kolaylıkla anlamak mümkündür. Nitekim, 2000 yılında sayıları 873 olan ve büyük ölçüde Türkiye'nin kasaba ve şehirleri olarak niteleyebileceğimiz il ve ilçe merkezi statüsündeki yerleşmelerinin, imalât sektöründe çalışan nüfus yüzdelerinin ortalaması % 13.16 değerini göstermektedir.

Şehirselleşmelerdeki faal nüfus içinde imalât sektöründe çalışanların oranlarına biraz daha yakından bakıldığında, 873 yerleşmenin 553'ünde ülke ortalamasına ait değer altında, bu merkezlerden de 423 tanesinde %10'dan daha az oranda imalât nüfusunun olduğu söylenebilir. Buna karşılık, 320 kasaba ve şehirde, söz konusu ortalamanın üzerinde imalât nüfusu yüzdesiyle karşılaşılır.

Bu değerler, Türkiye kasaba ve şehirlerinde, şehirselleşme bir işlev (fonksiyon) olarak imalâtın yeterince gelişmemiş olduğunu açıkça ifade etmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye kasaba ve şehirlerinin ekonomisi, çoğunlukla endüstri öncesi şehir görünümü sunmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'de şehirselleşmeler arasında imalâtın öne çıkarak, hâkim işlev haline dönüştüğü kasaba ve şehirler de yok değildir. İşte bu makalede, hâkim işlevi (dominant function) ya da başka bir deyişle fonksiyonel uzmanlaşma (functional specialization) alanı imalât olan Türkiye kasaba ve şehirlerden söz edilecektir. Bu yerleşmeler, 1980 ve 2000 yıllarında karşılaştırmalı şekilde ele alınarak, özellikleri, imalâta uzmanlaşma dereceleri, mekânsal dağılımları ve nüfus büyüklükleri üzerinde durulacaktır.

İmalât işlevinin şehirselleşmelerdeki yapısı ve gösterdiği değişiklikler, yeni endüstrileşme alanlarının ortaya konulması, şehirselleşme süreçlerinin çözümlenmesi, iç göçlerde hedeflerin saptanması, şehirselleşme hiyerarşi ve bölgesel kalkınmada aktif rol alabilecek kasaba ve şehirlerin belirlenmesi gibi konularda, fonksiyonel analiz ve sınıflandırma çalışmalarından yararlanılabilir. Bilindiği üzere pek çok ülkede şehirlerin fonksiyonel sınıflandırması yapılmış ya da şehirselleşmelerden biri ele alınmak suretiyle yöntem denemeleri gerçekleştirilmiştir (Harris:1943, Nelson:1955, Alexandersson:1956, Webb:1959, Moser ve Scott: 1961, Forstall:1970). Bu konuda, Türkiye'de sayıları sınırlı da olsa yapılmış çalışmalar vardır (Tümerkin:1965 ve 1973, Özgür:1996, Tunbul:2000).

2.Veri Kaynakları ve Yöntem

Bu araştırmada kullanılan veriler, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1980 ve 2000 yıllarına ait, iller ölçeğinde yayınlanmış, "Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri" isimli sayım bültenlerinden sağlanmıştır. 1980'de "Nüfusun son haftadaki iktisadi faaliyet kolları, ilçe merkezleri ile bucak ve köy toplamları ve cinsiyete göre nüfus", 2000 sayımında ise, "Yerleşim yeri, ekonomik faaliyet ve cinsiyete göre istihdam edilen nüfus" başlıkları altında ve 10 kategoride toplanmış nüfusun çalışma alanlarını gösteren bilgiler, çalışmanın temel veri kaynaklarını oluşturmuştur (DİE:1983 ve 2002).

Sözü edilen ekonomik faaliyetlere ait 10 kategori; 1.Tarım (ormancılık, avcılık, balıkçılık dahil), 2.Madencilik (taş ocakçılığı dahil), 3.İmalât, 4.Elektrik /Gaz / Su, 5.İnşaat ve Bayındırlık İşleri,

6.Toptan ve Perakende Ticaret / Lokanta ve Oteller, 7.Ulaştırma / Haberleşme / Depolama, 8.Mali Kurumlar / Sigorta ve Taşınmaz Mallara Ait İşler, 9.Toplum Hizmetleri / Sosyal ve Kişisel Hizmetler, 10.İyi Tanımlanmamış Faaliyetler şeklinde ayırt edilmiştir.

Bu araştırmada, Nelson'un şehir sınıflandırmasında kullandığı yöntem uygulanmış (Nelson,1955), ancak sadece imalât işlevinde uzmanlaşmış olan yerleşmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunun için öncelikle, faal nüfusun her hangi bir ekonomik faaliyete katılan kısmında, imalâtle uğraşanların yüzdelerinin bilinmesi gerektiğinden, 1980 yılı için 619, 2000 yılı için de 873 il ve ilçe merkezi konumundaki yerleşmenin bu değerleri hesaplanmıştır. Çalışmada kullanılan Nelson Yöntemi'nin bir gereği olarak, her iki sayım yılı için yapılan diğer bir istatistiksel işlem, tüm şehrsel yerleşmelere ait imalât yüzdelerinin ortalamasını hesaplama işidir (M=mean değeri).

Kullanılan yöntemin ikinci aşamasında, imalât sektöründe uzmanlaşan şehirleri ve bu şehirlerin de imalâttaki uzmanlaşma derecelerinin saptanması gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, tüm yerleşmelerin imalât yüzdelerinin standart sapmaları (SD=standard deviation) hesap edilmiş ve ortalaması alınmıştır. Daha sonra imalât sektörü ortalaması ile standart sapma ortalaması değeri toplanmış ve (M+SD) elde edilmiştir ki, bu değer, imalâtin uzmanlaşma alanı olduğu yerleşmeler için alt sınırdır. İmalât sektörü oranlarıyla bu sınırın üzerine çıkan yerleşmeler bu faaliyet alanında uzmanlaşmış kabul edilmektedir. Ancak bu şehrsel işlevde her bir yerleşme, aynı ölçüde uzmanlaşmamıştır ki, bu durumda imalâtta uzmanlaşma derecelerinden söz edilmesi gerekecektir. Bu derecelendirme, ortalama (M) ile 1 standart sapma (SD), 2 standart sapma (2SD) ve nihayet 3 standart sapma (3SD) değerinin toplanmasıyla ortaya çıkarılan eşikler yardımıyla yapılabilmektedir. Buna göre, M+SD ile M+2SD arasındaki oranlar, imalâtta nispeten düşük düzeyde uzmanlaşmayı ifade ederken, M+2SD ile M+3SD arası orta, M+3SD'nin üzerindeki değerler ise üst düzeydeki ya da kuvvetli uzmanlaşmayı anlatmaktadır. Diğer taraftan, Nelson Yöntemi ile her bir faaliyet kendi içinde değerlendirildiğinden, bir şehrin birden fazla uzmanlaştığı sektör olabilmektedir. Onun içindir ki, bir şehir imalât sektöründe uzmanlaşabildiği gibi aynı zamanda ticaret veya ulaştırma, hatta üç sektörde de uzmanlaşabilmektedir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye'nin şehrsel yerleşmelerinde, imalâtin M, SD, M+SD, M+2SD ve M+3SD yüzde değerleri (1980 ve 2000)

	M	SD	M+SD	M+2SD	M+3SD
1980	13,54	9,76	23,30	33,06	42,82
2000	13,16	10,25	23,41	33,66	43,91

3.İmalât Kasaba ve Şehirlerinin Genel Özellikleri

2000 yılı istatistikleri Nelson Yöntemi ile Türkiye için değerlendirildiğinde, 119 kasaba ve şehirde imalât sektörünün hiç değilse çalışan sayıları bakımından hâkim sektör ya da sektörlerden biri olduğu belirlenir. Bu yerleşmelerde 2.002.647 kişi geçimini imalât faaliyetlerinden sağlamakta, bu toplam çalışan nüfus miktarı, tüm şehrsel yerleşmeler imalât nüfusunun(2.704.454 kişi) %74'ünü oluşturmaktadır.

İmalâtta uzmanlaşmış bu 119 kasaba ve şehrin toplam nüfusları, 2000 sayımında 20 milyonu aşmaktadır ki bu, Türkiye nüfusunun %30'una, Türkiye şehrsel nüfusunun da %46.5'ine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla imalât kasaba ve şehirlerinin, aynı zamanda ülkenin önemli nüfus birikim alanları olduğu ortadadır.

1980 yılında ise, 92 imalât sektöründe uzmanlaşmış şehrsel yerleşmenin olduğunu görülür. Buna göre, 20 yıllık bir sürede imalât kasaba ve şehirlerinin sayısında yaklaşık %30'luk bir artış gerçekleşmiştir. 1980'de bu şehrsel yerleşmelerin toplam nüfusu, 8.5 milyonu biraz geçmekte, ülke nüfusunun %19'u, toplam şehrsel yerler nüfusunun da %43'ü buralarda yaşamaktaydı.

Tüm bu rakamlardan geçen zaman ile birlikte, imalât şehirlerinin sayısı yanında, bu yerlerde yaşayan nüfusun da önemli oranda arttığı ortaya çıkmaktadır. Bu görüntü, şehirleşmede bu şehirlerin çok önemli bir yere sahip olduklarını, iç göçlerde hedef konumunda bulduklarını bir kere daha göstermektedir.

Sözü edilen kasaba ve şehirlerin imalât sektöründe uzmanlaşma derecelerinde farklılıklarla karşılaşılır. 1980 yılında hâkim işlevi belirlemede kullandığımız M+SD değerinin üzerinde imalât oranına sahip şehrsel yerleşmelerden 60'ında, bu sektörün oranının %23.30 ile %33.06 (M+SD ile M+2SD) değerleri arasında değiştiği ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı, 1980 yılında hâkim işlevi imalât olan şehrsel yerleşmelerin %65'inin bu sektörde en düşük düzeyde uzmanlaştığıdır. 23 kasaba ve şehir yerleşmesinde imalât oranları, %33.06 ile %42.82 (M+2SD ile M+3SD) arasında değerler göstermektedir. 9 yerleşmede ise, %42.82 (M+3SD)'den daha yüksek imalât yüzdesine sahip olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. İmalâta uzmanlaşmış şehrsel yerleşmelerin uzmanlaşma derecelerine göre bölgesel dağılımı(1980 ve 2000)

Bölgeler	M+SD-M+2SD		M+2SD-M+3SD		M+3SD üzeri		Toplam	
	1980	2000	1980	2000	1980	2000	1980	2000
Marmara	11	23	9	9	2	7	22	39
Ege	10	15	4	7	3	4	17	26
Karadeniz	17	14	3	9	3	2	23	25
Orta Anadolu	13	15	3	2	1	2	17	19
Akdeniz	6	5	1	-	-	1	7	6
Doğu Anadolu	-	2	3	-	-	1	3	3
Güneydoğu Anadolu	3	-	-	1	-	-	3	1
Toplam	60	74	23	28	9	17	92	119

2000 yılı için aynı değerlendirme yapıldığında, imalâta uzmanlaşma derecesinin en üst düzeyde olduğu %43.91 (M+3SD) değerinden daha fazla imalât nüfusu yüzdesine sahip şehrsel yerleşme sayısının 17'ye çıkmak suretiyle, neredeyse iki kat arttığı saptanmaktadır. Buna karşılık, %33.66 ile %43.91 (M+2SD ile M+3SD arası) ve %23.41 ile %33.66 (M+SD ile M+2SD) değerleri arasında imalât yüzdesi olan yerleşmelerin sayısal artışları, bu kadar çarpıcı değildir.

M+3SD değerinden daha yüksek yüzdeye sahip yerleşmelerden sadece iki tanesi (Çan ve Buldan) 1980'de de aynı konumdadır. 20 yılda, 15 yeni ve endüstriyel kimliği kuvvetli şehrsel yerleşme ortaya çıkarken, 7 şehrsel yerleşmenin ya uzmanlaşma derecesi düşmüş ya da diğer şehrsel işlevlerinin güçlenmesine bağlı olarak imalât şehri niteliğini yitirmişlerdir.

İmalât şehirlerinden bazıları, bu faaliyet alanı dışında bir veya iki farklı şehrsel fonksiyonda daha uzmanlaşmış durumdadır. 1980 yılında imalât dışında başka hâkim işlevi olan şehrsel yerleşme sayısı 46 iken, bu sayı 2000 yılında biraz azalarak 32'ye gerilemiştir.

1980'de imalât dışında ticaret, şehrsel yerler için en önemli işlev durumundadır. İstanbul, İzmir gibi şehirlerde üçüncü bir uzmanlaşma alanı, bankacılık/sigortacılık/emlakçılık faaliyet grubudur. İmalâtle ortak olarak bir kasaba veya şehirde hâkimiyet sahibi işlevlerden madencilik, 1980'de bakır, demir ve kömür işletmeciliğinin önem arz ettiği Maden, Divriği, Çan gibi kasabalarda, ulaştırma işlevi, İskenderun, Kavak, Afyon gibi şehrsel yerleşmelerde görülmektedir.

2000 yılında ticaretin imalâtle birlikte ikinci bir hâkim işlev olmadaki etkinliğinin azaldığı, daha çok Biga, Gönen ve Mustafakemalpaşa gibi Güney Marmara şehirlerinde kendisini gösterdiği saptamasında bulunulabilir. Diğer yandan, iki ve daha fazla uzmanlaşma fonksiyonu olan yerlerde, imalâtın yanında ulaştırma/haberleşme/depolama ile bankacılık/sigortacılık/emlakçılığı içeren faaliyet alanları daha fazla gelişmiştir. İstanbul, Körfez, Karamürsel, Gemlik, Derince gibi deniz kıyısındaki yerleşmelerde ulaştırma/haberleşme/depolama, ikinci veya üçüncü hâkim işlev durumuna gelmiştir. Susurluk, Bahçe, Çubuk, Gerede, Çerkeş gibi kara yolu ulaşımının değer kazandığı kasaba ve şehirler de ulaştırma işlevinde uzmanlaşmışlardır. İstanbul, Konya, Adana, İzmir, Mudanya, Sapanca, Büyükçekmece, İzmit, Akçakoca, Gölyaka gibi yerleşmelerdeyse bankacılık /sigortacılık/ emlakçılık işlevlerini kapsayan faaliyet grubu dikkat çekmektedir. 2000'de imalâtle beraber madencilik alanında da uzmanlaşan yerler ise, Çan, Gökçebeğ ve mermer yataklarının bulunduğu İncehisar'dır.

4. İmalât Kasaba ve Şehirlerinin Mekânsal Dağılımı

İmalât sektöründe uzmanlaşmış şehrsel yerleşmelerin mekânsal dağılımında gerek 1980 yılında gerekse 2000 yılında farklı görünümle karşılaşılır. 1980 yılında en fazla imalât şehrine sahip bölge, 23 yerleşme ile Karadeniz Bölgesi'dir. Bölgenin bölümleri arasında nispeten dengeli bir dağılım söz konusu olduğu halde, uzmanlaşma derecesi en kuvvetli imalât kasaba ve şehirleri, Batı Karadeniz Bölümü'nde yer almıştır. Demir-çelik endüstrisi sayesinde Ereğli, Karabük ve Safranbolu şehirlerinde imalât yüzdesi %42.82'nin üzerinde değerler göstermekte (hatta Karabük'te oran %50'yi aşmakta), Çaycuma'da %34'e yaklaşan bir sektör yüzdesi belirlenmektedir. Orta Karadeniz Bölümü'nde sadece Bafra ve Turhal M+2SD ile M+3SD aralığında (%33.06 ile %42.82) bulunurken, diğer imalât şehir ve kasabalarının M+2SD değerinin altında oranlara sahip oldukları saptanmaktadır. Öte yandan Doğu Karadeniz Bölümü'nde, özellikle de Rize ve Artvin illerinin kıyı kesimlerinde Rize, Hopa, Çayeli gibi imalât oranı en düşük grup içinde kalan, çay endüstrisine bağlı imalât işlevli şehrsel yerleşmelere rastlanmaktaydı.

2000 yılına gelindiğinde, toplum hizmetleri, ulaştırma ve ticaret gibi diğer şehrsel işlevlerdeki gelişmeye paralel olarak, Doğu Karadeniz Bölümü'nün 1980'deki imalât kimlikli yerleşmeleri, bu özelliklerini yitirmişlerdir (Şekil 1 ve 2). Benzer bir değişim, Orta Karadeniz Bölümü'nde de gerçekleşmiş ve bu alanda 2000 yılında imalât şehri sayısı yarı yarıya azalarak dörde düşmüştür (Erbaa, Boyabat, Taşova ve Tekkeköy).

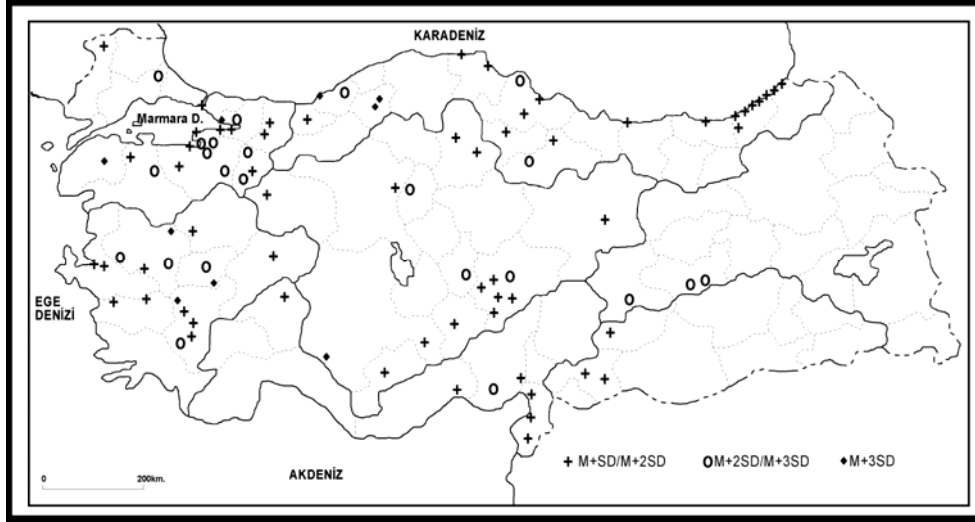
Karadeniz Bölgesi'nde 2000 yılında imalât kasaba ve şehirleri bakımından asıl olumlu değişim, Batı Karadeniz Bölümü'nde yaşanmış, hâkim işlevi imalât olan şehir sayısı 5'den 18'e yükselerek çok önemli bir gelişme sağlanmıştır. 1980'de imalâtın baskınlık derecesi çok güçlü olan Karabük, Safranbolu ve Ereğli şehirlerinde imalât sektörü yüzdesi gerilemiştir. Buna karşılık, Düzce Ovası'ndaki şehrsel yerleşmelerde imalât fonksiyonu önem kazanmıştır.

1980 yılında imalât şehri sayısı bakımından ikinci sırada 22 yerleşmeyle Marmara Bölgesi gelmekteydi. Bu tarihte, Susurluk, Çan, Gönen, Çerkezköy, Havsa gibi bölgenin diğer kesimlerinde imalât sektöründe uzmanlaşmış kasaba ve şehirler bulunmakla birlikte, bu tip şehrsel yerler, özellikle Çatalca-Kocaeli ve Güney Marmara bölümlerinin doğu kesimlerinde (Doğu Marmara'da) yoğunlaşmıştı. Çan ve Gebze en güçlü imalât şehirleri özelliği gösterirken, Bursa, İzmit, Çerkezköy, İnegöl, Gemlik, Orhangazi gibi yerleşmeler de orta düzeyde imalât şehirleri konumundaydı. İstanbul, Adapazarı, Gölcük, Yalova, Gönen, Mustafakemalpaşa, Karamürsel için imalât yüzdeleri %23.30 ile %33.06 arasında oynamakta, bu gibi yerlerde imalâta uzmanlaşma nispeten düşük düzeyde bulunmaktaydı.

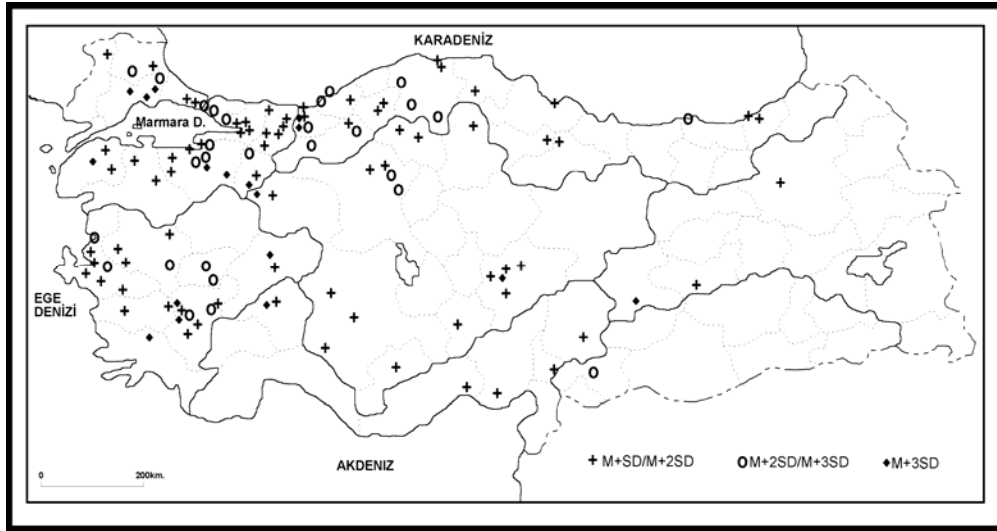
2000 yılında Marmara Bölgesi'nde imalât şehirlerinin sayısı, %77'lik bir artışla 39'a çıkmıştır. Buna göre Türkiye'de, 1980 sonrası ekonomik, özellikle de endüstriyel ilerlemelerden en fazla nasibini alan bölgenin Marmara olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumu başka rakamlarla ifade etmek gerekirse, tüm imalât şehirlerinin 1980'de 1/4' ü bölgede yer alırken, 2000 yılında bu pay 1/3'e yükselmiş, diğer yandan 119 imalât şehrinde faaliyette bulunan 2.002.647 imalât sektörü çalışanından 1.326.155'i, yani %66'sı Marmara Bölgesi'nin imalât kasaba ve şehirlerinde toplanmıştır. Bu rakam aynı zamanda, Türkiye'nin tüm şehrsel yerleşmelerindeki imalât sektörü çalışanının da yarısını bölgede bulunduğunu anlatmaktadır.

Marmara Bölgesi'nde imalât şehirlerinin dağılımı bakımından ikinci saptama, bölge içinde bu şehirlerin Doğu Marmara'da yoğunlaşmasının yanında, Trakya ve Güney Marmara'nın batısına doğru yayılma eğilimi göstermesidir. Özellikle Çorlu, Çerkezköy, Muratlı, Lüleburgaz, Saray'da imalât çok önemli bir şehrsel işlev halini almıştır. Güney Marmara'da ise İnegöl, Kestel, Gürsu, Bursa ve Orhangazi'de imalâtın önem derecesi artmış, bu yerler için imalât şehri kimliği kuvvetlenmiştir. İstanbul şehri ise 1980'de %32 olan imalât sektörü oranını %34'e yükseltmiştir. Bu şehirdeki sektör nüfusunun mutlak değerleri, 304.070 kişiden (1980) 971.604 kişiye (2000) çıkarak üç kata varan önemli bir artış sağlamıştır.

1980-2000 arasında, Marmara Bölgesi'ndeki 19 şehirselleşme yerleşme imalat şehri niteliğini korumuş, bunlara 20 yeni imalat şehri eklenmiştir. Bölgede, 1980'de hâkim fonksiyonu imalat olan, ancak 2000 yılına ulaşıldığında bu niteliklerini sürdüremeyen üç şehir yerleşmesi vardır. Adapazarı, Gölcük ve Yalova, bu özelliklerini 17 Ağustos 1999, Marmara Depremi ile aldıkları darbe yüzünden yitirmişlerdir.

Şekil 1. Türkiye'de uzmanlaşma derecelerine göre imalat kasaba ve şehirleri (1980)

Şekil 2. Türkiye'de uzmanlaşma derecelerine göre imalat kasaba ve şehirleri (2000)

Ege Bölgesi, Marmara Bölgesi kadar olmasa da imalat şehirlerinin sayısını önemli ölçüde artıran bir başka alan durumundadır. 1980 yılına ait bu işlevde uzmanlaşmış şehirlerin dağılımını gösteren haritaya bakıldığında, bölge geneline yayılmış, seyrek bir dağılıştan söz etmek mümkün iken, 2000 yılı dağılımında, İzmir ve Denizli merkezli, iki ayrı imalat şehri toplanma alanı seçilmektedir (Şekil 1 ve 2). Bu bölgede İzmir endüstri kuşağı, Menemen, Aliağa, Kemalpaşa, Manisa, Turgutlu, Tire, Torbalı ve Menderes'i içine alacak şekilde genişlemiştir. Denizli'nin merkezinde yer aldığı ikinci

imalât şehirleri topluluğunda, Buldan, Babadağ, Bozkurt, Sarayköy, Tavas, Honaz, Çardak ve Buharkent bulunmaktadır.

1980’de 17 olan imalât şehri sayısının, 2000 yılında 26’ya çıkması, Ege Bölgesi’ni bu bakımdan ülke genelinde ikinci sıraya oturtmuştur. 1980’de olan imalât işlevinin hâkim olduğu 11 şehirselle yerleşme, 2000 yılında da varlığını korurken, 20 yılda 15 yeni imalât kasabası ya da şehri doğmuştur. Ege Bölgesi’nde altı yerleşme (Afyon, Nazilli, Germencik, Simav, Salihli ve Kale) imalâtta uzmanlaşan şehirselle yerler grubu dışına çıkmıştır.

Ege Bölgesi’nin Buldan, İscehisar, Babadağ ve Kavaklıdere kasabalarında, imalât sektörü yüzdesi %46’nın üzerine çıkmaktadır. Dokuma ve mermer endüstrileri, bu küçük kasabalarda, imalâtı çok kuvvetli bir işlev haline sokmuştur.

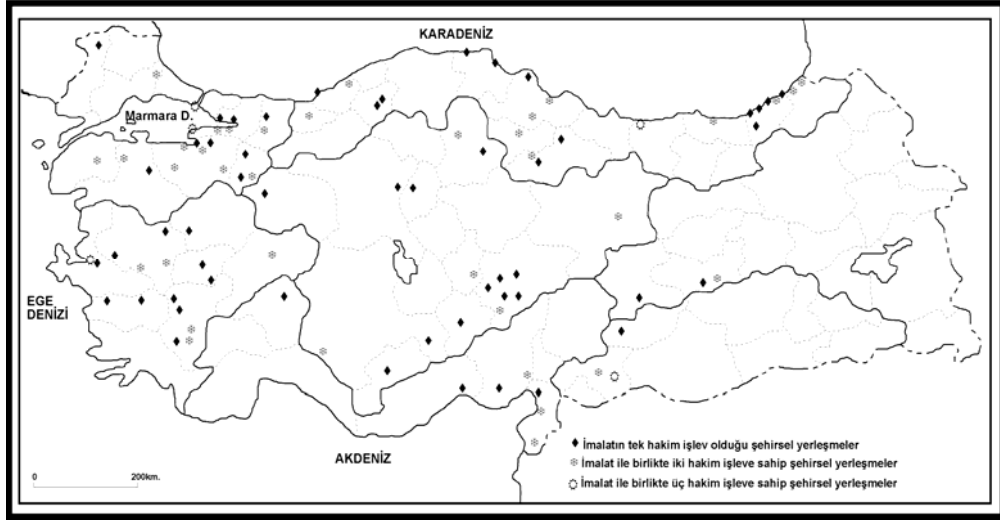
Ege Bölgesi’nde imalât dışında başka işlevlerde de uzmanlaşma gösteren 1980’de altı, 2000’de ise 3 yerleşme bulunmaktadır. Bunlardan İzmir her iki yılda da uzmanlaştığı üç fonksiyonu (imalât-ticaret-mali işler) olan tek şehirdir. Tavas imalât dışında ticaret, İscehisar ise madencilik alanında uzmanlaşmış bir yerleşme özelliği taşımaktadır.

Orta Anadolu Bölgesi, imalât şehri sayısının 1980-2000 arasında fazla değişmediği bir alandır. 1980’de 17 imalât şehri olan bölgenin bu nitelikteki yerleşme sayısı 2000 yılında 19 olmuştur. İmalâtın hâkim işlev olduğu Orta Anadolu şehirselle yerleşmeleri 1980’de bölgenin güney ve güneydoğusunda, özellikle de Kayseri çevresinde yoğunlaşırken, 2000’de bu nitelikteki yerleşmelerin bölge kuzey ve güneybatısına kayma eğilimi gösterdikleri gözlenmektedir. Orta Anadolu Bölgesi’nde, Çorum, İskilip, Yahyalı, Tomarza, Divriği, Ereğli, Karaman, Kırıkkale ve Avanos imalât işlevinde uzmanlaşma yeteneklerini kaybetmiş yerler olarak belirlenirken, İnönü, Hacılar, Akyurt, Çubuk, Kazan, Çerkeş, Korgun, Osmaniçik, Konya, Iğın ise, yeni imalât kasaba ve şehirleri konumuna yükselmişlerdir. Dikkat edilirse Orta Anadolu’nun imalât şehri kimliğini kaybeden yerleşmeleri, geçmişte devlet destekli kurulmuş birkaç fabrikaya sahip ve özellikle idari ve turistik işlevlerinde ilerleme sağlanmış, buna karşılık yeni imalât kasabaları, genellikle kalabalık nüfuslu şehirlerin yakın çevresinde ya da organize sanayi bölgelerinin varlığına bağlı olarak gelişmiş yerlerdir.

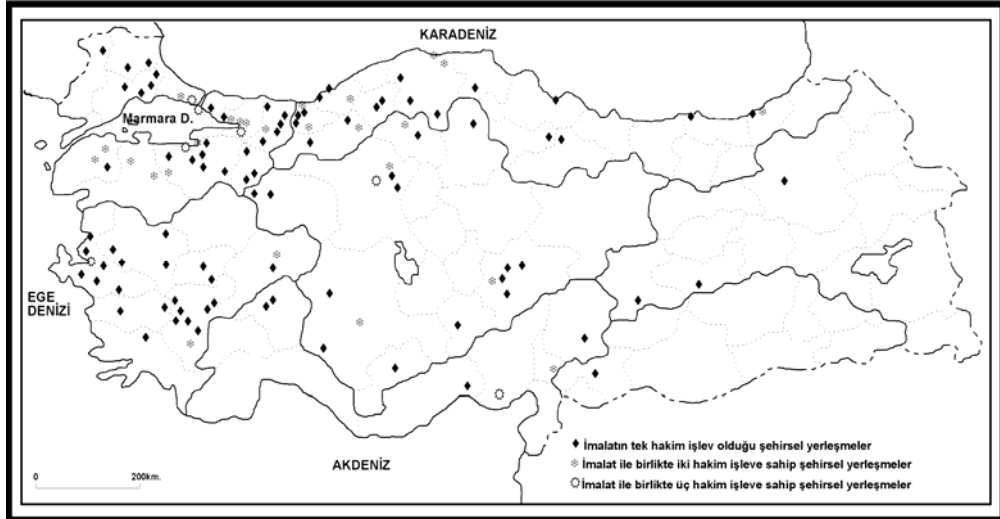
Orta Anadolu’nun imalât şehirlerinde, bu sektörde uzmanlaşma derecelerinin zayıf olduğu belirlenmektedir. Ele alınan her iki yılda da imalât şehirlerinde bu sektörün oranları, M+SD ile M+2SD değerleri arasında bulunmaktadır ki, bölgede 1980’den 2000 yılına 9 yerleşmenin imalât sektöründeki ağırlığını yitirmesi, 10 tane yeni şehrin ortaya çıkması, bu sektördeki uzmanlaşma derecelerinin zayıflığıyla yakından ilgilidir. Bölgede M+3SD değerinin üzerinde imalât yüzdesi olan yerleşmeler, 1980’de sadece alüminyum endüstrisinin merkezi olan Seydişehir, 2000’de ise Hacılar ve İnönü’dür.

İmalât dışında başka uzmanlaşma alanı olan yerleşme sayısı her iki yılda da beş tane olmakla birlikte, buralar 1980 ve 2000’de farklı yerleşmelerdir. Bu durum şehir ekonomilerinin bazı yerlerde oturmamışlığına ve kimi yerde ise ekonomik canlılığına işaret etmektedir. 1980’de madencilik ikinci hâkim işlev iken, 2000’de ulaştırma/depolama/haberleşme ve bankacılık/sigortacılık/ emlakçılık önemli bir yer edinmiştir.

Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri farklı nedenlerle de olsa, fazlaca imalât şehri doğuramayan, hatta var olanları elinde tutamayan alanlardır. Üç bölgedeki imalâtta uzmanlaşmış şehirselle yerleşme sayısı toplam 10’dur (1980’de 13). 1980 yılında Akdeniz Bölgesi’nde, İskenderun körfezi çevresinde yoğunlaşma gösteren imalât şehirleri, zamanla bu görüntüden uzaklaşmışlardır. Bu alanda Adana ve Tarsus, eskiden beri imalât şehri özelliği taşımaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde Yeşilyurt ve Sivrice imalât kasabası, Güneydoğu Anadolu’da ise yalnızca Gaziantep, 20 yıllık periyot boyunca imalât şehri olma vasfını koruyabilen yerlerdir. Tarımsal ve turistik faaliyet yoğunluğu, yükselti ve iklim, feodal yapı gibi bölgeden bölgeye değişen etmenlerle imalât sektörüne yeterince yönelemeyen bu üç bölgenin şehirleşmesinde imalâtın katkısı düşük düzeyde kalmaktadır. Sözü edilen üç bölgede, 2000 yılında Adana imalâtle birlikte üç (ticaret ve mali işler), Bahçe de iki işlevde (ulaştırma) uzmanlaşmıştır. Diğer sekiz kasaba veya şehirde imalât tek hâkim şehirselle işlevdir (Şekil 3 ve 4).

Şekil 3. Türkiye’de sadece imalatta ve imalatla birlikte iki veya üç işlevde uzmanlaşmış şehirsel yerleşmeler (1980)

Şekil 4. Türkiye’de sadece imalatta ve imalatla birlikte iki veya üç işlevde uzmanlaşmış şehirsel yerleşmeler (2000)

5. İmalât Kasaba ve Şehirlerinin Nüfus Büyüklükleri

İmalât sektöründe uzmanlaşma gösteren şehirsel yerleşmelerin hangi nüfus büyüklüğüne sahip olduklarının araştırılması da yararlı sonuçlar verebilir ki, bu yaklaşım imalât şehirlerinin sorunlarının çözümünde bir bakış açısı oluşturabilir.

1980 yılı itibariyle imalât şehir ve kasabalarının büyük bir bölümünün 50.000’den az nüfuslu yerleşmeler olduğu, bu grup içinde de özellikle 10.000’den az nüfuslu kasabaların dikkat çektiği saptanmaktadır. Dolayısıyla imalâtın hâkim işlev olduğu yerleşmelerin küçük yerler olduğu söylenebilir. 100.000’den fazla nüfuslu imalât şehirleri, toplamın ancak %15’ini oluşturmaktadır (Çizelge 3).

Çizelge 3. Türkiye’de imalâta uzmanlaşma dereceleri ve nüfus gruplarına göre şehirselleşme sayıları (1980-2000)

Nüfus Grupları	1980				2000			
	M+3SD +	M+2SD-M+3SD	M+SD-M+2SD	Toplam	M+3SD +	M+2SD-M+3SD	M+SD-M+2SD	Toplam
500.000’den fazla	-	1	2	3	-	3	4	7
100.001 – 500.000	-	3	8	11	2	4	7	13
50.001 – 100.000	3	3	8	14	-	2	4	6
20.001 - 50.000	1	3	10	14	4	8	25	37
10.001 - 20.000	3	7	11	21	7	3	14	24
10001’den az	2	6	21	29	4	8	20	32
Toplam	9	23	60	92	17	28	74	119

2000 yılında, imalât şehirleri arasında, 20.000-50.000 nüfus grubunda yer alanların öne çıktığı gözlenmektedir. Dolayısıyla 1980’e göre imalâtın en ağırlıklı olduğu nüfus grubu 10.000’den az nüfuslulardan 20.000-50.000 nüfuslular grubuna geçmiştir. Diğer taraftan 50.000’den az nüfuslu şehirlerin toplam imalât şehirlerindeki payı 1980’de %70 iken, 2000 yılında %78’e yükselmiştir ki, bu değişim daha çok 20.000-50.000 nüfus grubunda meydana gelen gelişmeyle sağlanmıştır. 1980’de bu nüfus aralığındaki yerleşme sayısı 14 iken, 2000’de 37’ye çıkmıştır. 100.000’den fazla nüfuslu imalât şehirlerinin sayısı sözü edilen dönemde 14’ten 20’ye, imalât şehirleri içindeki payı da %17’ye yükselmiştir.

1980 yılında en alt nüfus grubunda en fazla sayıda imalât fonksiyonlu yerleşme bulunurken, şehirselleşmelerin nüfusları arttıkça, sayının azaldığı görülmektedir. 2000 yılında, 1980’in nüfus büyüklüğü-imalât şehri sayısı arasındaki ters orantının ortadan kalktığı ve daha inişli çıkışlı bir gidişin olduğu söylenebilir. Bu görünümün endüstriyel dinamiklerle mi ilgili, yoksa bütünüyle şehirselleşme işlevlerindeki gelişmelere paralel bir işleyiş mi olduğunu anlamak güçtür.

2000 yılında, nüfus gruplarına göre, imalât şehirlerinin uzmanlaşma derecesi irdelendiğinde, 100.000’den fazla nüfusa sahip yerleşmelerden yalnızca Çorlu ve İnegöl’de %43.91 değerinin üzerinde imalât sektörü yüzdesinin yakalandığı, bununla birlikte, aynı nüfus grubundaki yedi şehrin de (İstanbul, Bursa, Gaziantep, Denizli, Gebze, Sultanbeyli ve Uşak) %33.66 ile 43.91 arasında, yüksek sayılabilecek değerleri olduğu belirlenir. Bu nüfus grubu içinde 11 tane de imalâta uzmanlaşma derecesi düşük şehir vardır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Türkiye’deki imalât kasaba ve şehirlerinin nüfus gruplarına göre dağılımı (2000)

Nüfus Grubu*	Kasaba / şehir	Bağlı bulunduğu il	2000 nüfusu	Aktif nüfusu	İmalât	İmalât%
I	İstanbul	İstanbul	8803468	2850022	971604	34.09
	İzmir	İzmir	2232265	686045	194140	28.30
	Bursa	Bursa	1194687	366360	153897	42.01
	Adana	Adana	1130710	250315	62944	25.15
	Gaziantep	Gaziantep	853513	187933	69686	37.08
	Konya	Konya	742690	172946	41661	24.09
	Kayseri	Kayseri	536392	128304	41532	32.37
	Eskişehir	Eskişehir	482793	132631	37782	28.49
	K.Maraş	K.Maraş	326198	68488	21419	31.27
II	Denizli	Denizli	275480	95484	39648	41.52
	Gebze	Kocaeli	253487	70797	30915	43.67
	Tarsus	Mersin	216382	45353	12046	26.56
	Manisa	Manisa	214345	64752	21134	32.64
	İzmit	Kocaeli	195699	54637	14449	26.45
	Sultanbeyli	İstanbul	175700	43089	15380	35.69
	Çorlu	Tekirdağ	141525	54358	26347	48.47
	Uşak	Uşak	137001	34883	13607	39.01
	İnegöl	Bursa	105959	28817	14816	51.41
	Karaman	Karaman	105384	24736	7971	32.22
	Karabük	Karabük	100749	24756	7921	32.00
III	Derince	Kocaeli	93997	23435	5978	25.51
	Turgutlu	Manisa	93727	24957	8242	33.02
	Körfez	Kocaeli	81938	21257	6964	32.76
	Ereğli	Zonguldak	79486	23688	9015	38.06
	Lüleburgaz	Kırklareli	79002	26947	9950	36.92
	Gemlik	Bursa	63710	17280	5599	32.40

Nüfus Grubu*	Kasaba / şehir	Bağlı bulunduğu il	2000 nüfusu	Aktif nüfusu	İmalât	İmalât%
IV	Seydişehir	Konya	48372	9755	3140	32.19
	Bozüyük	Bilecik	47469	13180	6081	46.14
	Mustafakemalpaşa	Bursa	46731	12240	3249	26.54
	Çubuk	Ankara	46605	11569	2993	25.87
	Menemen	İzmir	46079	13187	3836	29.09
	Erbaa	Tokat	45595	8710	2477	28.44
	Orhangazi	Bursa	44426	11583	4647	40.12
	Tire	İzmir	42988	12411	3008	24.24
	Çerkezköy	Tekirdağ	41638	16803	8377	49.85
	Karacabey	Bursa	40624	10881	3443	31.64
	Torbalı	İzmir	38099	10596	3232	30.50
	Aliağa	İzmir	37537	12427	5317	42.79
	Gönen	Balıkesir	36263	10466	3065	29.29
	Büyükçekmece	İstanbul	35860	11767	3024	25.70
	Develi	Kayseri	35084	6198	1899	30.64
	Safranbolu	Karabük	31697	7370	1955	26.53
	Bor	Niğde	29804	6793	1861	27.40
	Karamürsel	Kocaeli	29353	7398	1884	25.47
	Çan	Çanakkale	28878	10147	4845	47.75
	Hendek	Sakarya	28537	6638	1754	26.42
	Osmançık	Çorum	28423	7121	2077	29.17
	Biga	Çanakkale	27549	7713	1854	24.04
	Kestel	Bursa	27496	8938	4368	48.87
	Ilgın	Konya	26698	5349	1467	27.43
	Akçakoca	Düzce	25560	6529	1659	25.41
	Kemalpaşa	İzmir	25448	6760	2586	38.25
	Gerede	Bolu	25188	6138	2127	34.65
	Boyabat	Sinop	24681	5669	1351	23.83
	Kula	Manisa	24217	6309	2171	34.41
	Tosya	Kastamonu	23257	5957	2110	35.42
	Akyazı	Sakarya	23192	5889	1810	30.74
	Elmadağ	Ankara	22518	5227	1914	36.62
	Susurluk	Balıkesir	22305	6408	2125	33.16
	Sapanca	Sakarya	21727	5090	1245	24.46
Gürsu	Bursa	21518	5838	2200	37.68	
Demirci	Manisa	21230	4423	1087	24.58	
Mudanya	Bursa	20682	5694	1425	25.03	
V	Hacılar	Kayseri	19655	5096	2729	53.55
	Muratlı	Tekirdağ	18571	6264	3338	53.29
	Alaplı	Zonguldak	18487	4421	1547	34.99
	Bahçe	Osmaniye	18411	3378	989	29.10
	Saray	Tekirdağ	17769	6670	2652	39.76
	Sarayköy	Denizli	17760	6103	2046	33.52
	Geyve	Sakarya	17318	4619	1514	32.78
	Menderes	İzmir	16792	5421	1745	32.19
	Kazan	Ankara	15871	4473	1135	25.37
	Çatalca	İstanbul	15779	5203	1394	26.79
	Taşova	Amasya	15556	3270	875	26.76
	Çerkeş	Çankırı	15536	4799	1141	23.78
	Tekkeköy	Samsun	15071	3564	1017	28.54
	Buldan	Denizli	13986	4281	1978	46.20
	Ilıca	Erzurum	12893	2977	698	23.45
	Osmaneli	Bilecik	12814	3781	1562	41.31
	Söğüt	Bilecik	12644	4788	1479	30.89
	Bünyan	Kayseri	12510	2118	506	23.89
	Gümüşova	Düzce	12103	3725	1833	49.21
	Yeşilyurt	Malatya	11998	2419	1064	43.99
	Tavas	Denizli	11700	3114	993	31.89
	Gönen	Isparta	10826	4390	2373	54.05
	Vize	Kırklareli	10628	3989	1041	26.10
	İscehisar	Afyon	10542	2186	1305	59.70

Nüfus Grubu	Kasaba / şehir	Bağlı bulunduğu il	2000 nüfusu	Aktif nüfusu	İmalât	İmalât%
VI	Atabey	Isparta	9703	2340	643	27.48
	Gölyaka	Düzce	8572	2515	1046	41.49
	Çarşibaşı	Trabzon	8532	2266	943	41.62
	İncesu	Kayseri	8511	1553	420	27.04
	Köşk	Aydın	8349	2238	608	27.17
	Çobanlar	Afyon	8315	1252	346	27.56
	Havsa	Edirne	8081	2337	611	26.14
	Akyurt	Ankara	8069	2488	868	34.89
	Gökçebey	Zonguldak	7939	1621	500	30.85
	Honaz	Denizli	7442	2403	760	31.63
	Cumayeri	Düzce	7434	2272	1075	47.32
	Çilimli	Düzce	7147	1578	403	25.54
	Buharkent	Aydın	7074	1988	468	23.54
	Derepazarı	Rize	6172	906	277	30.57
Korgun	Çankırı	6031	1230	360	29.27	
VII	Mudurnu	Bolu	5955	2207	894	40.51
	Araç	Kastamonu	5696	1494	563	37.68
	Çardak	Denizli	5649	1803	467	25.90
	Yenice	Çanakkale	5487	1725	565	32.75
	Bozkurt	Kastamonu	5451	1179	277	23.49
	Sivrice	Elazığ	5432	979	233	23.80
	Mengen	Bolu	5411	1465	426	29.08
	Karahallı	Uşak	5243	1136	448	39.44
	İnönü	Eskişehir	5180	1795	810	45.13
	Kaynarca	Sakarya	5064	1652	482	29.18
	Güneysu	Rize	4914	923	254	27.52
	Babadağ	Denizli	4832	1360	857	63.01
	Bozkurt	Denizli	4191	1419	571	40.24
	Karapürçek	Sakarya	4186	872	222	25.46
Abana	Kastamonu	3590	909	244	26.84	
Kavaklıdere	Muğla	3432	1142	534	46.76	
Pınarbaşı	Kastamonu	2270	560	215	38.39	

Kaynak:D.İ.E. 2002

* Tabloda gösterilen nüfus grupları aşağıda belirtildiği şekilde sınıflandırılmıştır.

I	500.001 ve üzeri
II	100.001-500.000
III	50.001-100.000
IV	20.001-50.000
V	10.001-20.000
VI	5001-10.000
VII	5000 altı

50.000'den az nüfuslu şehrsel yerleşmeler arasında imalâta uzmanlaşma derecesi en üst düzeye ulaşmış 15 kasaba ve şehir bulunmaktadır. 1980'de bu düzeye çıkabilen altı yerleşme olduğuna göre, bu gruptaki yerleşmelerin önemli bir ilerleme kaydettikleri sonucu çıkmaktadır. Bu grup üyelerinin arasında, kendine özgü endüstriyel gelişimleri olan yerler olduğu gibi (Bozüyük, Çerkezköy, Çan örnek gösterilebilir), Kestel, Hacılar, İnönü gibi yakınındaki daha büyük bir şehrsel merkezin imalât işlevlerini üstlenmiş olanlar da yer almaktadır.

6.Sonuç

Türkiye'nin imalât kasaba ve şehirleri, sayı olarak şehrsel yerleşmelerin %14'ünü oluşturmakla birlikte, ülke şehrsel nüfusunun neredeyse yarısını barındıran yerler konumundadır. Bu konum, imalât şehirlerinin şehirleşme odağı ve hedefi olduklarını açıkça belli etmektedir.

İmalât şehirleri çok önemli nüfus birikim alanlarını oluşturmakla birlikte, 1980'de imalâta uzmanlaşmış şehrsel yerleşmelerin yarısı bu kimliklerinden uzaklaşmışlardır. Bu durum imalât şehirlerinin imalât endüstrisinde uzmanlaşma derecelerinin düşük düzeyli oluşu kadar, ülke genelinde endüstrileşmenin zayıflığı ile de yakından ilişkilidir. Bunun yanı sıra belli bir zaman kesitinde imalât kasabası ya da şehri

diye tanımlanan yerleşmelerde bu niteliğin güçlü endüstriyel yapıyla ilgili olmadığı, aksine diğer şehirselleşmelerdeki zayıflığın imalâtı hâkim fonksiyon yaptığı düşünülebilir.

Devlet eliyle endüstrileşme aşamasının ürünü olan fabrikalar, yöresel koşulların doğurduğu tarıma dayalı imalât etkinlikleri, endüstri tesislerinin büyük şehirler çevresine taşınmasının yarattığı ivme, kimi şehirselleşmelerde başlangıçta imalât işlevinin öne çıkmasına yardımcı olduysa da, bir süre sonra bu gibi yerleşmelerde diğer şehirselleşmelerin gelişimi, imalâtın göreceli olarak geri plâna düşmesine yol açmıştır. Daha açık söylenecek olursa, Türkiye'nin özellikle kasabalarında şehirleşmenin ekonomik boyutunun zayıflığı, sınırlılığı ve yerelliği bu görünümü yaratmaktadır. Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerinde 20 yıllık periyot boyunca imalât şehri niteliğini yitirmiş pek çok yerleşmenin varlığı, bu bölgelerdeki şehirlerin ekonomilerinde imalât sektörünün geçici üstünlüğünü anlatmakta olsa gerektir.

Hem 1980 yılında hem de 2000'de imalâta uzmanlaşma gösteren 47 yerleşme bulunmaktadır. Aslına bakılırsa bu şehirselleşmeler bir anlamda imalât işlevinde kendilerini kanıtlamış yerlerdir ki bunlar içinden 33 tanesi uzmanlaşma derecesini koruyan ya da artıran yerleşmelerdir. Son anılan grubun üyelerinin neredeyse yarısının Marmara, ¼'ünün Ege bölgelerinde yer almış olması, gerçek imalât şehirlerinin bu iki bölgede bulunduğunu ortaya koymaktadır. Zaten bugün Marmara ve Ege bölgeleri, toplam imalât kasaba ve şehirlerinin %55'ini elinde bulundurmak suretiyle de bu durumu onaylamaktadırlar. Bu bölgelerin 1980'de imalât şehirlerinin %42'sine sahip oldukları düşünülürse, iki bölgede de şehirselleşmelerin imalât işlevinde önemli bir gelişme olduğu ortaya çıkar.

1980 yılından 2000 yılına imalâta uzmanlaşan şehirselleşme sayısında %30'a yaklaşan oranda bir artış söz konusu olmuşken, bu artış oranı imalât sektöründe üst düzeyde uzmanlaşma gösteren şehirlerde %90'a yaklaşmıştır.

İmalât kasaba ve şehirlerinin sayısı, bu nitelikte az sayıda yerleşmeye sahip Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerilemiş, Doğu Anadolu Bölgesi'nde aynı kalmış, en fazla Marmara Bölgesi'nde olmak üzere, sırasıyla Ege, Orta Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde artmıştır.

Hâkim işlevi imalât olan şehirselleşmelerin 2000 yılında en fazla toplandığı alanlar, Batı Karadeniz Bölümü batısı, Çatalca-Kocaeli Bölümü güneyi, Ergene Bölümü doğusu, Bursa-Bilecik yöresi, İzmir, Denizli ve Kayseri çevreleri olmuştur.

İmalâtın hâkim işlev ya da işlevlerden biri olduğu şehirselleşmelerin %80'i 50.000'den az nüfusludur ve 20.000-50.000 nüfus grubu sayısal olarak dikkat çekmektedir. Bu da Türkiye'nin imalâta uzmanlaşmış şehirselleşmelerinin, kasaba ve küçük şehir özelliği taşıyan yerler olduğunu göstermektedir.

Ancak rakamların gölgesinde kalan bir başka gerçek de 500.000'den fazla nüfusa sahip 7 şehrin Türkiye'nin bu büyüklükteki şehirlerinin 2/3'ünü meydana getirmesidir. Bu şehirlerden İstanbul, İzmir ve Adana imalâtın yanında ticaret ve mali işlerde, Konya, imalât ve mali işlerde uzmanlaşmıştır. Bursa, Gaziantep ve Kayseri şehirleri ise şehirselleşme olarak imalâtın egemenliği altındadır.

Referanslar

- DİE, (1983) *Genel Nüfus Sayımı 1980. Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri*, Ankara.
- DİE, (2002) *Genel Nüfus Sayımı 2000. Nüfusun Ekonomik ve Sosyal Nitelikleri*, Ankara.
- Forstall, R.L. (1970) A new social and economic grouping of cities. *The Municipal Year Book*, 102-159.
- Harris, C.D. (1943) A functional classification of cities in the United States. *Geographical Review* 33, 86-99.
- Moser, C.A.- W.Scott (1961) *British towns: a statistical study of their social and economic differences*. Oliver and Boyd. Ltd. Edinburgh and London.
- Nelson, H.J. (1955) A service classification of American cities. *Economic Geography* 31, 189-210.
- Özgür, E.M. (1996) İl ve ilçe merkezlerimizin faal nüfusun ekonomik faaliyet kollarına dağılımı bakımından sınıflandırılması. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 5, 53-71.
- Tunbul, M. (2000) *Türkiye'deki şehirlerin fonksiyonel sınıflandırılması*, DPT: Yay No: 2520, Ankara.
- Tümertekin, E. (1965) *Türkiye'deki şehirlerin fonksiyonel sınıflandırılması*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay.No:43, İstanbul.
- Tümertekin, E. (1973) *Türkiye'de şehirleşme ve şehirselleşme fonksiyonları*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay.No:72, İstanbul.
- Webb J.W. (1959) Basic concepts in the analysis of small urban centers of Minnesota. *Annals of the Association of American Geographers* 49 (1), 55-72.